

UDK: 005.915 | DOI:10.5937/etp243-2115D

Datum prijema rada: 4.11.2024.

Datum korekcije rada: 13.11.2024.

Datum prihvatanja rada: 18.11.2024.

EKONOMIJA

TEORIJA I PRAKSA

Special Edition / 2024

str. 115–140

PREGLEDNI RAD

VAŽNOST IZVEŠTAVANJA O ODRŽIVOSTI U FUNKCIJI POBOLJŠANJA DRUŠTVENE ODGOVORNOSTI PREDUZEĆA*

Dmitrović Veljko¹

(<https://orcid.org/0000-0001-8924-9758>)

Čavlin Miroslav²

(<https://orcid.org/0000-0001-8924-9758>)

Jakovljević Nemanja³

Sažetak: Ključni izazov preduzećima ogleda se u tome da razviju svoje računovodstvene sisteme u pravcu ispunjavanja zahteva i društvene odgovornosti u zemlji i u globalnom okruženju u savremenim uslovima. Savremeni razvoj sve više iziskuje integrisano izveštavanje koje bi objedinilo inovirane tradicionalne finansijske izveštaje skupa sa nefinansijskim izveštavanjem. Donošenjem direktive Evropske unije o nefinansijskom izveštavanju prema kojoj određeni broj velikih preduzeća i kompanija od javnog interesa obavezno sačinjava i objavljuje nefinansijske izveštaje o ekološkim i socijalnim uticajima svojih aktivnosti. Stoga je osnovni cilj istraživanja da

* Ovaj rad je finansiran sredstvima Univerziteta u Rijeci za projekat: ZIP-UNIRI-2023-12

¹ Univerzitet u Beogradu, Fakultet organizacionih nauka, veljko.dmitrovic@fon.bg.ac.rs

² Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, cmiros@gmail.com

³ Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Grant Thornton d.o.o, Beograd, jakovljevic.i.nemanja@gmail.com

se identifikuju stanje i perspektive nefinansijskog izveštavanja domaćih preduzeća radi unapređenja mogućih računovodstvenih rešenja koja će rezultirati poboljšanim imidžom preduzeća kroz dimenziju društvene odgovornosti. Metodologija istraživanja uključuje deskriptivnu, kvantitativnu i kvalitativnu analizu koja je ishodovala predstavljanje dometa praktičnih rešenja nefinansijskog izveštavanja odabranih velikih preduzeća u Republici Srbiji za 2021, 2022. i 2023. godinu. Rezultati istraživanja pokazuju neophodnost noveliranja tradicionalnog finansijskog izveštavanja u pravcu jačanja uloge nefinansijskog izveštavanja, kao i celishodnosti primene integrisanog okvira izveštavanja u domaćim preduzećima. Stoga, rezultati sprovedenog istraživanja mogu naročito koristiti kreatorima nacionalne računovodstvene politike kao instrument za unapređenje nefinansijskog izveštavanja, a domaćim preduzećima za bolji uvid i mogućnosti poboljšanja društvene odgovornosti.

Ključne reči: *izveštavanje o održivosti, nefinansijsko izveštavanje, godišnji izveštaji, ekološko računovodstvo, zelene finansije.*

UVOD

Degradacijom životne sredine usled klimatskih promena, znatnim rastom društvenih troškova, ignorisanjem ekoloških uticaja, dovedena je u pitanje održivost nakon takvog ponašanja kako van u korporativnom, tako i na globalnom nivou. Poslovni svet je prinuđen da obezbedi održivo poslovanje stavljajući u fokus ne samo ekonomske, već i ekološke performanse.

Do ozbiljnog ugrožavanja životne sredine dovelo je neodrživo korišćenje prirodnih resursa, kao i neracionalna potrošnja kako neobnovljivih, tako i obnovljivih izvora. Ekonomski rast i razvoj društva bez očuvanja ekoloških resursa doveo je do zagađenja prirode (vode, vazduha, zemljišta), klimatskih promena i dr.

U preduzeću su u savremenim uslovima pored finansijskih informacija veoma važne i nefinansijske informacije ili informacije o održivosti, i one

predstavljaju izazov kako za računovodstvenu, tako i za finansijsku profesiju. Preduzeća su primorana da posluju na održiv način a što podrazumeva integrisanje kako ekoloških, tako i drugih pitanja društveno odgovornog poslovanja i o tome putem izveštaja o održivosti izveštavaju zainteresovane korisnike.

Zaštita interesa investitora i stejkholdera do sada je ostvarivana putem finansijskih izveštaja i izveštaja o poslovanju. Uočeno je da oni nisu dovoljni da odgovore na informacione zahteva mnoštvu zainteresovanih lica u savremenim uslovima. Nefinansijsko izveštavanje postaje *conditio sine qua non* u korporativnom izveštavanju u vremenu kada održivi razvoj postaje imperativ poslovanja.

U radu će, nakon uvoda, biti prikazan pregled literature za ovu problematiku; ekološka ekonomija – prirodni kapital i njegove promene; efekti dosadašnjeg razvoja i suština održivog razvoja; normativi, pravila i smernice za očuvanje životne sredine; održivi razvoj u funkciji poboljšanja kompletnog izveštavanja; suština, značaj i izazovi nefinansijskog izveštavanja u savremenim uslovima; pregled nefinansijskih izveštaja odabranih velikih preduzeća u Republici Srbiji; te na kraju i zaključna razmatranja.

PREGLED LITERATURE

Svesni smo da više od jednog veka postojeća industrijska ekonomija prekomerno troši prirodne resurse i zagađuje znatno životnu sredinu. Činjenica je da je ona ekološki neefikasna i u postojećem vidu teško održiva. Stabilno funkcionisanje planete zemlje iziskuje održivost sistema na dugi rok, polazeći od samih ciljeva održivog razvoja, definisanih u Agendi Ujedinjenih nacija (United Nations, 2015).

Ključno je sprečiti nekontrolisanu potrošnju prirodnih resursa, snabdevanje vodom za piće, obezbediti čiste energije itd. Ozbiljne štete životnoj sredini i samom društvu nanose globalno smanjenje slatkih voda, a što stvara pretnju za nestašicom vode za piće, zagađenje atmosfere i uništenje biosfere, klimatske promene, seča šuma radi pretvaranja u obradivo zemljište, izduvni gasovi automobila koji zagađuju ozonski omotač.

Pomenuto nanosi veliku štetu kako životnoj sredini, tako i samom društvu. Posledice pomenutog su brojne. Ilustracije radi, poplave, suše, cikloni, toplotni talasi, izumiranje nekih životinjskih vrsta, kako na kopnu, tako i

na moru, degradiranje ozonskog omotača i dr. Negativne posledice će se odraziti na brojne industrije (na primer, na proizvodnju gasa, nafte, proizvođače hrane i pića, proizvodnju energije, na saobraćaj, ribarstvo, turizam, prehrambenu industriju, na rashladne uređaje, poljoprivredu i dr.) Ugroženost će osetiti i sva ona preduzeća koja su locirana na klimatski ugroženim područjima. Mnoga preduzeća će morati da se preorjentišu na tzv. zeleno snabdevanje (Tonnelli, M. & Cristoni, N. 2019, 4-20, Strategic Management and Circular Economy, New York: Routledge). U dokumentu Evropske agencije za zaštitu životne sredine navedeno je da je neophodno zaštititi, sačuvati i ojačati prirodni kapital, pretvoriti EU u resursno efikasnu, zelenu i konkurentnu ekonomiju, zaštititi građane EU od pritiska povezanih sa zaštitom životne sredine i zdravljem i blagostanjem ljudi. Bitno je da se sa otpada fokus stavlja na efikasnost korišćenja resursa, na otpornost ekosistema i blagostanje ljudi (EEA, 2016) Smanjenju siromaštva i gladi doprinosi efikasnija upotreba resursa.

U Republici Srbiji data je šira definicija za održivi razvoj (Nacionalna strategija održivog razvoja Republike Srbije, 2008), koja obuhvata inovativnost društva, stalni ekonomski rast, tehnološki napredak, više čistijih tehnologija, bolje korišćenje resursa, dugoročno posmatrano, dugoročno društveno odgovorno poslovanje, smanjenje siromaštva, unapređenje zdravstvenih uslova i poboljšanje kvaliteta života, težiti ka smanjenju zagađenja u budućnosti, sprečiti pojavu novih zagađenja, težiti ka poboljšanju uslova za kvalitetniji život, kao i očuvanje biodiverziteta.

Nekoliko dimenzija je inkorporirano u definicije održivog razvoja Dimenzija životne sredine, ekonomsku dimeziju i društvenu dimenzija biće prikazane u nastavku. (Giddings, Hopwood i O'Brien, 2002, 187-196).

Dimenzija životne sredine inkorporira održivo korišćenje resursa, očuvanje prirodnog kapitala, institucionalnu mrežu za zaštitu životne sredine, ograničavanje zagađenja, ponašanje po principu prethodne zaštite.

Ekonomska dimenzija – održavanje balansa prihoda i rashoda, borbe protiv siromaštva, poljoprivrednu proizvodnju, u cenu proizvoda i usluga ugraditi troškove životne sredine, adekvatna fiskalna politika.

Društvena dimenzija odnosi se na društvene odnose, transparentnost društvenih aktivnosti, ostvarenje društvenog blagostanja, poštovanje ljudskih prava, uključivanje ljudi u odlučivanje.

Ciljevi održivog razvoja moraju biti integrisani u nacionalno planiranje, pravo, budžete i institucije države. Ciljevi treba da se unesu i u dokumenta na lokalnom nivou kroz angažman lokalnih vlasti, obezbediti kapacitete za uvođenje i od strane izvršne vlasti i njihovih institucija, predstavničkih tela, kao i sudstva (Pogge, 2015, 1-9).

Veoma je važno, shodno preporukama Nacionalne strategije održivog razvoja u Republici Srbiji oformiti adekvatne institucije koje su u stanju da uspostave takvo makroekonomsko okruženje za razvoj ekonomije znanja, kao i najšire slojeve društva, obezbeđenje jednakih šansi u sferi zapošljavanja, ljudskih prava i socijalne sigurnosti.

Na ekonomskom rastu i razvoju, uz uvažavanje i zaštitu životne sredine bazira se koncept zelene ekonomije, kao modelu društveno odgovornog poslovanja, prema programu za životnu sredinu Ujedinjenih nacija. U izveštaju „Plan za zelenu ekonomiju” iz 1989. godine, prvi put je upotrebljen izraz „zelena ekonomija”. Međutim, umesto pojma „zelena ekonomija” Evropska organizacija sa saradnju i razvoj OECD, koristi pojam „zeleni rast”. Zeleni rast podrazumeva postizanje ekonomskog rasta uz sprečavanje ekološke degradacije. U praksi su prisutni i protivnici i zagovornici zelene ekonomije, ali se u ovom radu nećemo osvrtni na njih.

EKOLOŠKA EKONOMIJA – PRIRODNI KAPITAL I NJEGOVE PROMENE

Nacionalna i globalna pitanja životne sredine su ključni izazovi u XXI veku, a čije rešenje traži razumevanje same životne sredine. Prirodni kapital omogućuje život i ekonomsku aktivnost i upravo stoga je ekološka ekonomija fokusirana na održavanje sistema prirodnog kapitala. Njime se mora upravljati u skladu sa održivim principima, kako vremenom ne bi došlo do njegovog degradiranja.

Pod prirodnim kapitalom podrazumeva se „celokupan kapacitet zemljišta i resursa koji su nam dostupni uključujući vazduh, vodu, plodno tlo, šume, ribolovišta, mineralne resurse i ekološke sisteme koji održavaju i koji ekonomsku aktivnost i sam život čine mogućim” (Harris, 2009). Veoma je bitno voditi u računovodstvu stanje prirodnog kapitala i prikazivati promene (poboljšanja ili propadanja).

Globalno posmatrano, prirodni resursi se vekovima eksploatišu, što povlači sa sobom zabrinjavajuće ekološke posledice, a pogotovo ukoliko se radi o eksploataciji neobnovljivih resursa. Šume se smatraju jednim od

tih baznih prirodnih resursa, koji su veoma važni (čist vazduh, čuvanje zemljišta, flora, fauna, sveža voda, nastanjenost ljudi i drugo).

Važno za šume je to što se pošumljavanjem mogu eksploatisati na održiv način. Isto tako je veoma bitno da se obnavljanje šuma vrši na pravilan način. Adekvatnim upravljanjem šumama obezbeđuje se održivo upravljanje, tzv. „plućima planete”. Veliki problem stvara nekontrolisana eksploatacija šuma. Gazdovanje šumama u nadležnosti je međunarodnih udruženja i organizacija (WWF, GP, EIA, TFT, USGBC, IL, TI, Savet bezbednosti i dr.) kao i nacionalnih organizacija („Srbija šume“ Republika Srbija).

Poznato je da su tri ključna uslova života upravo voda, vazduh i hrana. Brojni su problemi vezani za vazduh i vodu (u pogledu zagađenosti ili u pogledu raspoloživosti), dok su problemi vezani za hranu prisutni gotovo od nastanka čovečanstva. Na početku XXI veka čovečanstvo ne bi smelo da se suočava sa izraženim problemom loše, nedovoljne ishrane, nedovoljno bezbedne hrane i sa izraženim problemom gladi. Već od 2000-e godine znalo se da 50% zemalja u svetu neće biti u mogućnosti da zadovolji potrebe za hranom.

Od 2008. godine ekonomsko-finansijska kriza uzdrmala je svetsku ekonomiju. Započela je u SAD (špekulacijama na berzi i krizom na hipotekarnom kreditnom tržištu), a vremenom se proširila i na druge razvijene zemlje. Najsiromašnije zemlje, zemlje u razvoju i procesu tranzicije su ozbiljno bile pogođene u tom vremenskom periodu. Prisutna svakodnevna borba u siromašnom delu sveta za preživljavanje (70% ukupnog prihoda troši se na hranu). Prisutan globalni problem je i nedostatak vode. Procenjuje se prema podacima iz UN da je usled zagađenja životne sredine bez higijenski ispravne vode oko 1,8 milijardi ljudi. Do 2025. godine procenjuje se da će zbog nedostatka vode biti ugroženo 2/3 čovečanstva.

Za savremenog čoveka poljoprivredna proizvodnja predstavlja jednu od baznih i najbitnijih aktivnosti. Prisutna je degradacija najbitnijih resursa (vode, vazduha, zemljišta i hrane), kao i njihovo zagađenje i iscrpljivanje. Procesi degradacije zemljišta su intenzivni kako na lokalnom, regionalnom, nacionalnom, tako i na globalnom svetskom nivou. Resursom budućnosti smatra se zemljište, ali se ono po glavi stanovnika smanjuje, te stoga bi svaka država trebalo da ublaži intenzitet

degradacionih procesa. Dužnost države bi trebalo da bude da održava ekološku ravnotežu, da vrši pošumljavanje ugroženih zemljišta, da vodi računa o sadržaju kiseonika iz vazduha i drugo. Opšti princip održivosti prirodnog kapitala nalaže da države treba da povedu računa o očuvanju prirodnog kapitala vodeći računa blagovremeno o ograničavanju njegovog iscrpljivanja, tako što će blagovremeno vršiti investiranje u njegovo obnavljanje. Trebalo bi da se makroračunovodstvo proširi sa elementima prirodnog kapitala ili da se posebno organizuje računovodstvo zaštite životne sredine tzv. ekološko računovodstvo.

EFEKTI DOSADAŠNJEG RAZVOJA I SUŠTINA ODRŽIVOG RAZVOJA

U SAD 1970. godine osnovana je Agencija za zaštitu životne sredine. Prva međunarodna konferencija UN-a o čovekovoj životnoj sredini osnovana je 1972. godine u Štokholmu. Konferencija UN o životnoj sredini i razvoju održana je 1992. Sve do skoro politike ekonomskog razvoja nisu se mnogo obazirale na životnu sredinu. Od strane razvijenih zemalja došlo je do spoznaje o neophodnosti specifične politike za zaštitu životne sredine poslednjih nekoliko decenija.

Pristup definisanju i implementaciji održivog razvoja predstavlja novi način razmišljanja u međunarodnoj standardizaciji. Teži se ostvariti stabilan i visok nivo društvenog rasta i zaposlenosti. Očekuje se razumno korišćenje prirodnih bogatstava, zaštite okoline kao i društveni napredak. Svako preduzeće treba da bude dovoljno fleksibilno i kreativno kako bi na pravi način usmerilo poslovanje, kao i ekološku dimenziju razvoja.

Standard ISO CSR (Corporate Social Responsibility Standards) je 2002. godine donet od Komiteta ISO za zaštitu potrošača sa fokusom na socijalnu komponentu zaposlenih sa težnjom poboljšanja njihovog kvaliteta života. Shvaćeno je da stabilan razvoj nije moguć ukoliko se vrši degradiranje prirode. Stabilan razvoj stavlja u fokus ekonomsku, socijalnu i ekološku komponentu. Tek u XXI veku postalo je jasno da pitanje životne sredine i pitanje održivog razvoja ne mogu biti odvojeni jedan od drugog. Održivi razvoj predstavlja razvoj koji sadašnje potrebe zadovoljava neugrožavajući mogućnosti budućih generacija da zadovolje sopstvene potrebe. Svetska komisija o životnoj sredini za razvoj (World Commission on Environment and Development, 1987, 8) je predložila pomenutu definiciju.

Ekološki zahtevi će biti sve oštriji u svim oblastima privređivanja, a naročito u naftnoj industriji i u oblasti motornih goriva. Ovo stoga, što će zahtevi biti u pravcu smanjenja emisije štetnih gasova iz automobila. Rigorozniji će biti takođe i prema naftnoj industriji, jer je ona sve manje tolerantna na odstupanja u standardima upravljanja i kvaliteta proizvoda, pored profita kao njenog baznog cilja. U svim fazama njihovih proizvoda treba povesti računa o njihovom ekološkom uticaju na životnu sredinu.

U oblasti životne sredine egzistiraju određeni problemi za koje bi bilo neophodno pronaći prava rešenja. Ostvarenje najpogodnijeg nivoa kvaliteta životne sredine je neophodno utvrditi, a što predstavlja prvi problem. Stoga je neophodno izvršiti podelu zadataka za postizanje ciljnog kvaliteta, a što se smatra drugim problemom. U slučaju da je prisutan veliki broj zagađivača, nužno je izvršiti raspodelu troškova i koristi ekološkog programa između članova društva, je treći problem.

Francuski zakon o energetskejoj tranziciji za zeleni rast, ilustracije radi, predviđa oštre kazne za proizvođače koji namerno skraćuju životni vek proizvoda. Takvo ponašanje se smatra krivičnim delom i pored finansijskih kazni, predviđa i kaznu zatvora od dve godine (Tonelli & Cristoni, 2019, 17). Sa razvojem nauke i tehnike, pored prednosti uočavaju se i određeni problem. Svoju ekonomsku snagu mnoga multinacionalna preduzeća su zloupotrebljavala, da bi sticala velike profite. Istovremeno, preduzeća su zaboravljala da su iscrpljivali prirodne resurse tj. uništavali ekosistem. Potvrda prethodnih navoda je preduzeće *Shell Oil* koje je 1995. godine htelo da potopi u Severno more zastarelu tehnologiju za preradu nafte. Takođe, kao posledica tehničkog progresa javljali su se socijalni problemi, jer preduzeća nisu htela da plaćaju zaposlenima zdravstveno osiguranje, smanjivali su zdravstvenu zaštitu, otpuštali su radnike kada su hteli da koriste bolovanje i dr.

Po logici stvari, onaj ko ima veliku moć u društvu treba da ima i veliku odgovornost Crane i Matten su u tom smislu tvrdili sledeće: (Crane & Matten, 2007, 48). Nužno je da se preduzeća koja su izazvala probleme uključe i u njihovo rešavanje;

- svaka aktivnost preduzeća, bez obzira na konačni efekat (pozitivan ili negativan) utiče na društvo;

- preduzeća se osnivaju ne samo da zadovolje potrebe akcionara, već i ostalih stejkholdera; i
- korporacija, kao moćni i uticajni članovi društva imaju moralnu obavezu da se prema društvu ponašaju odgovorno.

Objavljivanjem Bruntland-ovog izveštaja 1987. godine održivi razvoj dolazi u fokus interesovanja. Održivi razvoj predstavlja razvoj kojim se ide u susret sadašnjim potrebama, a da se ne ugrozi mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje sopstvene potrebe (World Commission on Environment and Development, 1987). Čitajući razne definicije brojnih autora iz različitih zemalja, uočljivo je to što svako definiše održivi razvoj sa svog aspekta, što znači da nema saglasnosti oko jedinstvene definicije održivog razvoja među teoretičarima. Objavljivanje informacija o održivosti može da poboljša performance preduzeća, kao što je novčani tok, što su ranije studije pokazale (Longoni & Cabiliano, 2018). Studija koju su realizovali Li, Zeng i Wang (Zheng & Wang, 2023, 358) imala je za cilj istražiti uticaj objavljivanja informacija povezanih sa održivošću na trošak kapitala preduzeća. Zaključak autora je da objavljivanje podataka o održivosti značajno smanjuje trošak akcijskog kapitala, kontrolišući objavljivanje ESG informacija.

NORMATIVI, PRAVILA I PRINCIPI ZA OČUVANJE ŽIVOTNE SREDINE

Evropsko zakonodavstvo iz oblasti zaštite životne sredine (Environmental Acquis) sadrži oko 300 direktiva, amandmana i propisa. Evropska unija je sedamdesetih godina prošloga veka (tada EEZ) prepoznala potrebu za stvaranjem normativnog okvira kao baze za zaštitu i očuvanje životne sredine. Bez obzira na vrstu delatnosti za Evropsku uniju najvažniji princip je zapravo princip održivog razvoja. Suština je zapravo pronalaženje ravnoteže između društvenog razvoja, ekonomskog napretka i zaštite životne sredine.

Procenjivanje štete u životnoj sredini predstavlja jedan od veoma važnih zadataka, kako za ekonomiste, računovođe, tako i za ekologe. Izvestan broj preduzeća je uspostavio svoje sisteme upravljanja zaštitom životne sredine i na efikasan način eliminisalo razne probleme sa svojim okruženjem. Prema ISO standardu 14001 model upravljanja zaštitom životne sredine određeni broj preduzeća je uspostavio i na taj način eliminisao mnoštvo problema sa okruženjem.

Pomenuti standard ISO 14001 obuhvata politiku zaštite životne sredine, adekvatno planiranje, uvođenje i realizaciju, proveru, korektivne mere i kontrolu od strane menadžmenta. Politika zaštite životne sredine treba da bude sveobuhvatna uz uvažavanje aktuelnih zakonskih propisa. To podrazumeva upotrebu čiste proizvodne tehnologije u svim etapama razvoja proizvoda uz upotrebu materijala koji nije štetan za životnu sredinu. To takođe podrazumeva uspostavljanje dobre saradnje sa poslovnim partnerima, kupcima, dobavljačima, stejkholderima i izgradnju visoke ekološke kulture i svesti zaposlenih.

Težnja je da preduzeća i njihovi poslovni partneri sve rade i organizuju u skladu sa zahtevima ISO 14001 standarda. U cilju obezbeđenja efikasnosti i podobnosti sistema upravljanja zaštitom životne sredine, nužno je kontinuelno proveravanje sistema upravljanja zaštitom životne sredine i neprekidno praćenje potreba za preventivnim merama ili potreba za korektivnim merama. Pomenute mere su neophodne radi obezbeđenja efikasnosti i podobnosti od strane menadžmenta preduzeća.

Pored sistema kvaliteta svako preduzeće treba da sačini i sistem kvaliteta životne sredine – EMS Environmental Management System. Kao segment ukupnog sistema upravljanja EMS podrazumeva organizacionu strukturu, planiranje, procedure, odgovornost, postupke i resurse bitne za razvoj i održavanje politike životne sredine. Bezbednost, ekologija i reciklaža su za budućnost globalni ciljevi.

Sve više se uviđa od strane stručnjaka da društveni, ekonomski i tehnološki progres treba da bude u harmoniji sa prirodom. Na novom sistemu vrednosti mora biti bazirana nova ekonomija, koja iziskuje pri merenju uspeha preduzeća odgovarajuća prilagođavanja. Pomenuto podrazumeva uvođenje ESG (Environment Society Governance) propozicije kao mere stvorene društvene vrednosti u sistemu finansijskog izveštavanja. Povezivanje SDG (Sustainable Development Goals) sa mernim instrumentom za merenje uspeha i prikazivanje rezultata na nivou preduzeća kroz novu inicijativu pod nazivom GRI (Global Reporting Initiative) je zapravo korak dalje u implementaciji ideje (GSSB, 2022).

Mnoga preduzeća su se uključila u definisanje nove metrike. Svetski ekonomski forum (WEF – World Economic Forum) i od njega formirana organizacija IBC (International Business Council) su dali najveći doprinos na tom planu. Sačinjen je dokument o zajedničkoj metrici, načinom

obelodanjivanja podataka o održivom stvaranju društvene vrednosti (WEF, 2020).

Bazni kriterijum novog pristupa je dugoročna materijalnost. Evropska komisija (2019) definisala je projekat EU Green Deal u cilju smanjenja za 45% karbonskog otiska do 2030. godine, a do 2050. godine da se dostigne klimatska neutralnost. Pokrenuta je inicijativa za direktivu o nefinansijskom izveštavanju (NFRD – Non-financial Reporting Directive). Poenta je data u ovoj direktivi na materijalnost u odnosu na finansijsko zdravlje preduzeća i na materijalnost koja se odnosi na društvo i planetu. Evropska komisija je pokrenula inicijativu da se odredi grupa za definisanje predloga standarda nefinansijskog izveštavanja i uputila zahtev EFRAGU (European Financial Reporting Advisory Group).

U znatnoj meri su se aktivirale organizacije čiji je fokus definisanje standarda izveštavanja i to: IFRS – International Financial Reporting Standards, IOSCO (International Organization of Securities Commission), SEC (US Securities and Exchange Commission). U okviru Corporate Accounting and Reporting Standard još 2004. godine započelo je finansijsko obelodanjivanje povezano sa problemom održivosti i klimom. Uz upotrebu dva metoda obelodanjivanja emisije GHG (Greenhouse Gasses): metoda učešća u kapitalu i kontrolni metod. IFRS je krajem juna 2023. godine usled bitnih metodoloških unapređenja izdao dva standarda koja se mogu implementirati i na finansijske izveštaje koji se sačinjavaju na bazi GAAP-a (Generally Accepted Accounting Principles).

Standardi se mogu primeniti kod javnih i profitnih preduzeća pri sačinjavanju godišnjih finansijskih izveštaja, za vremenski period od 1. januara 2024. godine. Ta dva nova standarda su: IFRS Sustainability Disclosure Standard S1 – General Requirements for Disclosure of Sustainability – Related Financial Information (2023) U daljem tekstu IFRS S1 (IFRS Sustainability, 2023). IFRS Sustainability Disclosure Standard S2 – Climate Related Disclosure 2023, u daljem tekstu IFRS S2. (IFRS Sustainability, 2023)

Obelodanjivanja informacija vezanih za rizik održivosti je zapravo zadatak IFRS S1 dok je obelodanjivanje informacija vezano za klimatski rizik zadatak IFRS S2. U lancu vrednosti preduzeća da bi procenila odgovarajuće rizike potrebne su adekvatne informacije finansijerima i investitorima, da bi mogli steći pravu sliku o stepenu finansijskog

zdravlja preduzeća. Podrazumeva se da svaki cilj preduzeća treba da bude usklađen sa aktuelnim zakonima i regulatornim okvirom.

Jedinstven globalno prihvaćen pristup još nije razvijen, ovo stoga, što je izveštavanje o održivosti zapravo oblast sa velikim brojem različitih donosilaca standarda i različitih okvira za izveštavanje (Stolowy & Paugam, 2023).

Evropska unija, Komisija za hartije od vrednosti SAD i Međunarodni odbor za standard održivosti postavili su nove standard i zahteve za izveštavanje (IFRS, 2023). U standardizovanom digitalnom formatu dostavljajući se svi izveštaji o održivosti, kako bi se omogućilo lakše poređenje i proveru u bazi podataka. Takođe, neophodna je procena podataka i revizija dostavljenih izveštaja (Normative, 2023).

Krajem 2022. godine Evropska komisija je usvojila CSRD, a na snagu će stupiti regulativa u vremenskom periodu između 2024. i 2028. godine. Direktiva o nefinansijskom izveštavanju – NFRD od 1. januara 2024. godine je obavezna za velika preduzeća od javnog interesa preko 500 zaposlenih. Velika preduzeća koja trenutno ne podležu NFRD (sa više od 250 zaposlenih i 40 miliona evra prometa i 20 miliona evra ukupne imovine) imaju obavezu od 1. januara 2025. godine sa objavljenim izveštajima u prvoj polovini 2026. Mala i srednja preduzeća koja se kotiraju na berzi i druga preduzeća imaju obavezu od 1. januara 2026. sa objavljenim izveštajima do 2027. godine. Mala i srednja preduzeća imaju opciju da ne primenjuju direktivu do 2028.

ODRŽIVI RAZVOJ U FUNKCIJI POBOLJŠANJA KOMPLETNOG IZVEŠTAVANJA

Održivi razvoj, odnosno održivo poslovanje podrazumeva uzimanje u obzir kako potrebe preduzeća, tako i potrebe stejkholdera. Istovremeno, ono mora ne samo da zaštiti životnu sredinu, već treba da je održi i poboljša. Isto tako, treba održati socijalne i ekonomske resurse koji su takođe veoma bitni za budućnost.

Preduzeću održivo poslovanje stvara dodatnu vrednost, a koje se manifestuje na njegovu ukupnu vrednost kroz finansijsku korisnost i ekonomsku održivost. Održivo poslovanje i njegovi rezultati treba da se

obelodane javnosti putem izveštaja o održivosti. Izveštaj o održivosti treba da prezentuje „informacije o stvarnom stanju i napretku ka korporativnoj održivosti” (Schaltegger, Bennett & Burritt, 2006).

Radi boljeg uvida o poslovanju preduzeća odavno je utvrđena potreba za nefinansijskim informacijama pored postojećih finansijskih informacija. Sa porastom globalnih problema koji se manifestuju kroz degradaciju prirodnih resursa, klimatskih promena, energetske krize, češćih prirodnih katastrofa koje su velika pretnja razvoju društva. Veoma je važno pratiti razvoj društva radi ostvarenja neprekidnog ekonomskog i društvenog napretka, uz istovremenu zaštitu same prirode i okruženja. Pomenuto se ostvaruje sa usmerenjem na održivi razvoj.

U cilju pomoći preduzećima da vrše izveštavanje na standardizovan način različite organizacije su kreirale okvire izveštavanja. Pored standardnog finansijskog izveštavanja odavno je uočena neophodnost i bitnost nefinansijskog izveštavanja, te su stoga različite organizacije sačinile okvire nefinansijskog izveštavanja. Evropska unija je usvojila direktivu 2014/95/EU o obelodanjivanju nefinansijskih informacija, kako bi prezentacija nefinansijskih informacija o održivosti bila obavezujuća na nivou Evropske unije. Pomenuta direktiva je dopuna računovodstvene direktive 2013/34/EU. Direktiva iz 2014. godine predstavlja veliki napredak ka pružanju informacija o održivom razvoju, o većoj odgovornosti, da izveštavaju o preduzetom razvoju, o uticaju njihovih aktivnosti na životnu sredinu, poštovanju ljudskih prava, o pitanjima zaposlenih i socijalnim pitanjima, borbi protiv mita i korupcije. Direktiva iziskuje opis politika koje se vode u preduzeću, kratak opis poslovnog modela, bazne nefinansijske pokazatelje bitne za poslovanje.

U Evropskom zelenom dogovoru (EU Green Deal) istaknuta je potreba za ojačanjem temelja „održivog ulaganja kroz uanpređenje obelodanjivanja o održivosti” (European Commission the European Green Deal; European Commission: Brusseles, Belgium, 2019.). U cilju uključenja zahteva i zelenog dogovora Evropska komisija je predložila promenu postojećih direktiva. Međunarodni odbor za standarde održivosti (ISSB) je predložio dva MSFI standarda za obelodanjivanje informacija o održivosti. Ovi standardi bi od preduzeća iziskivali prikazivanje informacija koje bi investitorima omogućavali procenu rizika, pogodnosti vezano za održivost, kao i rizike koji se odnose na klimatske promene.

Sačinjen je i Okvir međunarodnog integrisanog izveštavanja radi prezentacije informacija zainteresovanim o vrednosti koje je preduzeće umanjilo ili očuvalo, te se na taj način omogućuje bolja komunikacija tj. saradnja između stejkholdera i samog preduzeća.

Retrospektivno posmatrano izveštavanje o korporativnoj održivosti proizašlo je iz izveštavanja o životnoj sredini. Krajem osamdesetih godina preduzeća iz oblasti hemijske industrije su objavila prve ekološke izveštaje, tj. izveštaje o zaštiti životne sredine. Ovo stoga, što su ta preduzeća bila prinuđena da uslove rada i uticaja na životnu sredinu naprave transparentnijim, pošto su imali ogromne probleme sa imidžom. U periodu kada je etičko ulaganje postajalo sve transparentnije (popularnije) preduzeća iz duvanske industrije su prihvatila takvo izveštavanje mnogo pre ostalih grana delatnosti. Takođe, određena grupa malih i srednjih preduzeća koja su imala znatno napredne sisteme upravljanja životnom sredinom, bila su među prvima koja su vodila računa da uslove rada i uticaj na životnu sredinu učine prihvatljivijim. Sam koncept društveno odgovornog i održivog poslovanja doveo je do toga da preduzeća svoje resurse usmeravaju više nego ikada ranije u pravcu rešavanja važnih socijalnih i ekoloških pitanja.

U cilju povećanja kvaliteta prakse izveštavanja o održivosti, najvažnije pitanje koje preduzeća treba da postave je ne da li treba izveštavati, već na koji način i o čemu izveštavati radi generisanja maksimalne vrednosti za investitore i stejkholdere (Sekerez, 2016). Izveštavanje o dimenzijama održivog razvoja postaje karakteristika koja determiniše društvenu odgovornost preduzeća u dvadeset prvom veku (Vićentijević & Petrović, 2017).

Smernice koje su najviše u upotrebi u globalnim razmerama predstavljaju smernice koje objavljuje Globalna inicijativa za izveštavanje (GRI – Global Reporting Initiative). Uočljivo je da pored izveštavanja o održivom razvoju u savremenim uslovima sve više dolaze do izražaja i pitanja održivog finansiranja. Sam koncept održivog finansiranja nalazi se u Agendi 2030 za održivi razvoj i Adis Abeba Akcionoj agendi koja je usvojena na trećoj međunarodnoj konferenciji o finansiranju za razvoj i koja je baza za podršku implementacije Agende 2030 za održivi razvoj. Skupština Ujedinjenih nacija u okviru Agende 2030 je postavila 17 ciljeva održivog razvoja SDG (Sustainable Development Goals), i to: SDG 1 – Bez

siromaštva, SDG 2 – Bez gladi, SDG 3 – Dobro zdravlje i blagostanje, SDG 4 – Kvalitetno obrazovanje, SDG 5 – Rodna ravnopravnost, SDG 6 – Čista voda i kanalizacija, SDG 7 – Pristupačna i čista energija, SDG 8 – Dostojanstven rad i ekonomski rast, SDG 9 – Industrija, inovacija i infrastruktura, SDG 10 – smanjenje nejednakosti, SDG 11 – Održivi gradovi i zajednice, SDG 12 – Odgovorna potrošnja i proizvodnja, SDG 13 – Klimatske promene, SDG 14 – Život u vodi, SDG 15 – Život na kopnu, SDG 16 – Mir, pravda i jake industrije, i SDG 17 – Partnerstvo za ciljeve (United Nations, 2015).

U savremenim uslovima mnoge investitore interesuje da li preduzeće funkcioniše na održiv način, da li je svesno društvenih pitanja i da li se bavi uticajem na životnu sredinu. Ovo je stoga što investitori žele da identifikuju i investiraju u ona preduzeća koja zadovoljavaju određene standarde korporativne društvene odgovornosti (Cheah, Jamali, Johanson & Sung, 2011). Zbog mnoštva pritisaka od strane stejkholdera preduzeća se opredeljuju da pripremaju i sačinjavaju izveštaj koji inkorporira informacije o uticaju koji imaju na društvo i životnu sredinu, kao i izveštaje o korporativnom upravljanju. Obelodanjivanje informacija o društveno odgovornom poslovanju je određujuće na ponašanje preduzeća kao odgovornog građanina. Društveno odgovornim poslovanjem i izveštavanjem o njemu preduzeća mogu poboljšati svoju reputaciju (Bebington, Larrinaga – Gonzales & Moneva – Abadija, 2008).

Pojedina istraživanja su pokazala da preduzeća teže da u izveštajima o održivosti prezentiraju samo pozitivne informacije, pri čemu se u ovim izveštajima utiče na percepciju stejkholdera o aktivnostima preduzeća (Mahoney, Throne, La Gore & Cecil, 2009).

Radi sticanja kredibiliteta nužno je fer izveštavanje, a što navodi na zaključak da je neophodno obelodaniti i nepovoljne performanse, ukazati na bitne izazove sa kojima se preduzeće suočava, kao i na nesaglasnost sa društvenim i ekološkim zakonima (Malinić i Savić, 2011).

Od strane regulatora, kreatora standarda i profesionalnih asocijacija iziskivalo je preduzimanje odgovarajućih inicijativa kako bi se što potpunije obelodanjivale informacije i prikazivali pokazatelji održivog razvoja. Međunarodno usvojeni podaci i metodologija za sačinjavanje izveštaja o održivosti omogućuje da sve informacije iz tih izveštaja budu dostupne i uporedive radi dobijanja što kvalitetnijih informacija.

(<https://www.unenvironment.org/resources/report/mobilizing-sustainable-finance-small-and-medium-sized-enterprises-reviewing>).

Pitanjima društvene odgovornosti i izveštavanjem o društveno odgovornom i održivom poslovanju među prvim organizacijama bile su: Globalna Inicijativa za izveštavanje (GRI), „Globalni dogovor Ujedinjenih nacija” (United Nations Global Compact – UNGC) i Međunarodna organizacija za standardizaciju (International Organization for Standardization – ISO). (GRI, 2016).

SUŠTINA, ZNAČAJ I IZAZOVI NEFINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA U SAVREMENIM USLOVIMA

Savremene uslove poslovanja karakteriše globalizacija poslovanja u kojoj egzistiraju brojne zainteresovane strane tj. preduzeća, stejkholderi. Fokus finansijskog izveštavanja pomera se ka investitoru i njegovim informacionim potrebama i nužnost da poslovanje preduzeća bude ekološko i društveno odgovorno. Sâmo finansijsko izveštavanje o poslovanju preduzeća bazirano na aktuelnoj profesionalnoj regulativi (MRS ili MSFI), te ga je neophodno dopuniti sa nefinansijskim izveštavanjem.

Pod pritiskom ekoloških problema i sve većoj ugroženosti planete zemlje shvatilo se da ekonomski rast i razvoj treba obezbediti i očuvanje životne sredine, te kao prioritet nameću nove aspekte održivosti. Na globalnom nivou Ujedinjene nacije sa donošenjem Agende 2030. O ciljevima održivog razvoja SDG (Sustainable Development Goals).

Novi prioritet u poslovanju i izveštavanju nameće izveštavanje o održivosti sintetizovan u akronimu ESG (Environmental, Social and Governance) i društvenoj odgovornosti u akronimu CSR (Corporate Social Responsibilities) koji se u srži svodi na nefinansijsko izveštavanje.

Nestašica hrane, kriza vode, ograničenje ekonomskog rasta, povećanje rizika bezbednosti i drugo su brojni rizici koji predstavljaju najizraženije probleme usled klimatskih promena. Najizazovniji savremeni globalni problem upravljanja je klimatska stabilnost tj. omogućiti dugoročnu održivu finansijsku stabilnost (Puschunder, 2017).

Prezentacija informacija za promovisanje korporativne društvene odgovornosti u takvom okruženju postavlja se kao imperativ. Upravo kada preduzeća pružaju informacije o uticaju svojih aktivnosti na mnoštvo pitanja o održivosti, putem transparentnih analiza rizika i mogućnosti nastaje upravo tada izveštavanje o održivosti (Beerbaum, Dirk, Green & Quadriga, 2021).

Ekonomске, ekološke i društvene uticaje preduzeća skupa sa vrednostima i modelom upravljanja preduzećem objavljuju se u Izveštaju o održivosti. Ovaj izveštaj u velikoj meri pomaže preduzećima da mere i prenesu korisnicima upravljačke, ekonomske, društvene i ekološke performanse.

Nefinansijsko izveštavanje, integrisano izveštavanje, korporativna društvena odgovornost uz kombinaciju finansijskih i nefinansijskih pokazatelja su strukturni delovi izveštavanja o održivosti. Prezentacija informacija svim zainteresovanim stranama o mogućnostima i rizicima, radi dobijanja kvalitetnih odluka sa ciljem održavanja izgradnje poverenja u samo preduzeće je i bazni cilj ovog izveštavanja.

Nakon globalne finansijske krize iz 2008. godine i brojnih korporativnih skandala, na značaju je dobila ideja da se inkorporiraju ekonomska, socijalna, etička, kao i pitanja životne sredine u suštinu poslovnog modela. Kao primarna i isključiva svrha poslovanja, maksimiziranje vrednosti za akcionare, dovedeno je u pitanje. Akcionari i investitori ignorišu činjenicu da dobit može da proizađe iz društvene i ekološke eksternalije, te razlog tome možda leži u pomenutoj činjenici. Poslovanje ne treba shvatiti kao skup transakcija, već kao skup odnosa među stejkholderima. Sâmo poslovanje u suštini se odnosi na to kako zaposleni, kreditori, kupci, dobavljači i menadžeri komuniciraju i stvaraju vrednost. Uočljivo je da bi zadovoljila informacione potrebe svojih stejkholdera, preduzeća su počela dobrovoljno objavljivati svoje aktivnosti, performanse i ciljeve o pitanjima održivosti.

„Jedinstven svetski ekonomski prostor u uslovima globalizacije iziskuje standardizovano računovodstvo i finansijsko izveštavanje tj. jedinstven poslovni jezik. Računovodstvo i finansijsko izveštavanje kreatori su informacione osnove ekonomskog i društvenog sistema uopšte i čine direktan osnov javnog interesa. Njegova uloga se ostvaruje emitovanjem kvalitetnih informacija iz finansijskih izveštaja koji su u skladu sa zahtevima međunarodne profesionalne računovodstvene regulative i

kodifikovane profesionalne etike računovođa” (Žarkić Joksimović, Dmitrović & Obradović, 2009, 211).

„Tradicionalni sistem finansijskog izveštavanja je mahom kvantitativne prirode i namenjen je pretežno eksternim korisnicima” (Dmitrović, Benković & Spasenić, 2019, 531). U savremenim uslovima pored finansijskog izveštavanja javlja se potreba sve više za nefinansijskim izveštavanjem. Tradicionalno finansijsko izveštavanje i nefinansijsko izveštavanje prezentuju kompletnu sliku poslovanja preduzeća.

„Savremena preduzeća da bi realizovala svoju delatnost u proizvodnom procesu koriste prirodne resure koje karakteriše ograničenost u kvantitetu i mogućnosti upotrebe što ukazuje da ih ne mogu neograničeno koristiti... Ključna paradigma ekonomije i računovodstva treba da se usredsredi na podsticanje odgovornosti prema životnoj sredini. Od preduzeća se očekuje da sačinjavaju izveštaje o ekološkim aspektima kroz sam godišnji izveštaj. Rubenštajn je sistem razvio o fondovskom računovodstvu prirodne aktive koja predstavlja prošireni koncept dvojnog knjigovodstva u smislu da ukomponuje ekološku degradaciju zemljišta” (Žarkić Joksimović, Bogojević Arsić & Dmitrović, 2020, 529).

Prema međunarodnoj organizaciji vrhovnih revizorskih institucija (INTOSAI) sačinjena je lista tipova računovodstva životne sredine koja inkorporira sledeće: računovodstvo životne sredine koje uključuje računovodstvo prirodnih resursa, računovodstvo zagađenja i fizičkog toka materija i finansijsko računovodstvo. Računovodstvo prirodnih resursa u fokus stavlja ograničenost prirodnih resursa, kao i neracionalnost njihovog trošenja (Black & Al-Kilani 2013, 412; Žarkić Joksimović, Bogojević Arsić & Dmitrović, 2020, 530).

Računovodstvo zagađenja i fizičkog toka prati ceo proces proizvodnje, a upotreba brojnih resursa stvara otpad koji može biti opasan za zdravlje zaposlenih za životnu sredinu (ŽAD, 530-531). U Republici Srbiji doneta je „Strategija upravljanja otpadom u vremenskom periodu 2010 – 2019. čiji je osnovni cilj očuvanje prirode i zaštita životne sredine. (Strategija upravljanja otpadom za vremenski period 2010 – 2019, 2010). „Putem instrumenata finansijskog računovodstva prikazuje se važnost ekološkog računovodstva, a koje se odražava i na monetarnu politiku. Fokus se stavlja na troškove i poreze tzv. ekološki porezi radi zaštite

životne sredine” (Žarkić Joksimović, Bogojević Arsić & Dmitrović, 2020, 531).

Finansijski izveštaji preduzeća su javnog karaktera i redovno se sastavljaju, što ukazuje na zakonsku obavezu preduzeća da sačinjavaju finansijske izveštaje. Donedavno, važeće zakonodavstvo u našoj zemlji nije nalagalo obavezu preduzeća da sastavljaju nefinansijske izveštaje, osim Zakona o računovodstvu koji je nalagao sastavljanje godišnjeg izveštaja koji sadrži informacije o korporativnom upravljanju preduzeća (Vićentijević & Petrović, 2017).

Za sačinjavanje nefinansijskih izveštaja Direktivom 2014/95/EU, kao što je napred rečeno, nije propisana metodologija za preduzeća obveznike, već se mogu osloniti na primenu sledećih regulatornih propisa i to: nacionalne regulative, smernica EU Eco-Management and Audit Scheme (EMAS), GRI smernica. Prema regulativi EU članice moraju obezbediti da nefinansijski izveštaj proverava ovlašćeni revizor.

Evropski parlament je decembra 2014. usvojio Direktivu 2014/95/EU o nefinansijskom izveštavanju, koja je od početka 2017. godine bila obavezujuća. Direktivom se svi privredni subjekti od javnog interesa, koji imaju više od 500 zaposlenih, obavezuju na sastavljanje finansijskih izveštaja. Nefinansijsko izveštavanje se bavi navođenjem kvalitativnih i kvantitativnih formacija primarno iz oblasti informacija i to društvenoj odgovornosti preduzeća, o njegovom održivom razvoju, o korporativnom upravljanju preduzećem i uticaju preduzeća na zaštitu životne sredine i društva (Vićentijević, 2017, 62).

Evropski parlament i Savet EU su usvojili sedmi program delovanja na zaštitu životne sredine do 2020. godine „Živeti dobro unutar granica naše planete” je bio sledeći korak EU vezano za zaštitu životne sredine.

PREGLED NEFINANSIJSKIH IZVEŠTAJA ODABRANIH VELIKIH PREDUZEĆA U REPUBLICI SRBIJI

U razmatranje su uzeta velika preduzeća u Republici Srbiji koja objavljuju nefinansijske izveštaje u sklopu godišnjih izveštaja ili odvojeno. Analiza je izvršena putem pretrage sa korporativnih sajtova, sajta Beogradske berze, budući da se dominantno u istraživanju radi o akcionarskim društvima. Zakonski propisi su obavezali velika preduzeća

koja broje preko 500 zaposlenih da objavljuju izveštaj o nefinansijskim informacijama od izveštajne 2021. godine. Obuhvaćene su i 2022. i 2023. godina, gde su podaci bili dostupni. Pojedina preduzeća su, do momenta zaključenja pisanja ovoga rada objavila i kvartalne izveštaje za 2024. godinu, ali to nije uzeto u razmatranje, budući da je fokus bio samo na celovitim informacijama iz godišnjih izveštaja ili posebnih nefinansijskih izveštaja. Iz tog razloga u istraživanju su obuhvaćeni nefinansijski izveštaji za preduzeća koja su ih objavila, ili pak samo određene nefinansijske informacije u sklopu godišnjih finansijskih izveštaja. Nažalost, nisu sva preduzeća, koja su bila u zakonskoj obavezi adekvatno odgovorila traženim zahtevima.

NIS – Naftna industrija Srbije. Na stranici korporacijskog sajta *izveštaji o poslovanju* dostupni su podaci o izveštavanju, akcijama i dividendi, pokazateljima poslovanja, korporativnom upravljanju, te sankcionisanjima (<https://ir.nis.rs/sr/izveshtavae/izveshtai-o-poslovau/>). Izveštaj o nefinansijskom poslovanju obuhvata strategiju, poslovno okruženje, korporativno upravljanje, upravljanje rizicima, bezbednost i zdravlje na radu, borbu protiv korupcije i prevara, društvenu odgovornost, istraživanje i razvoj itd.

Philip Morris Operations a.d. Niš objavljuje zaseban nefinansijski izveštaj i fokusira ga na održivo poslovanje, istraživanje i razvoj, transformaciju poslovanja, inovacijama. Deo je posvećen zdravlju, sigurnosti i dobrobiti zaposlenih. Objavljeno je da se vodi računa o zaštiti životne sredine, odnosno klimatskim promenama, dekarbonizaciji operacijama, upravljanje vodama i otpadom, te upravljanjem pravilnim odlaganjem proizvoda nakon upotrebe.

Impol Seval valjaonica aluminijuma Sevojno nefinansijske informacije posvećuje kadrovima, vodi računa o ravnopravnom statusu zaposlenih sa smetnjama, fokusira se na celoživotno učenje, odnosno dodatno obrazovanje kadrova. Potom regulisanjem zdravlja i bezbednosti na radu. Ističe se briga o zdravstvenom stanju zaposlenih, te organizaciji ciljanih lekarskih pregleda.

Goša FOM Smederevska Palanka se u nefinansijskom izveštaju fokusira na upravljanje kvalitetom, ulaganjima u cilju očuvanja životne sredine, te brigu o zdravlju i bezbednosti zaposlenih.

TRAYAL korporacija a.d. Kruševac u sklopu nefinansijskih informacija ističe da značajno ulaže u energetska efikasnost, prečišćavanje otpadnih voda. Fokusira se i na upravljanje otpadom, zaštitu od jonizujućeg zračenja, te preventive i zaštitu od velikih hemijskih udesa.

Sumarno, prikazano je nekoliko preduzeća, tj. njihov kvantum informacija koje objavljuju o nefinansijskim elementima u sklopu godišnjeg izveštaja ili ih predstavljaju u zasebnom izveštaju. Obaveza o detaljnom prikazu nefinansijskih informacija u cilju održivosti nije dovoljno ozbiljno shvaćena kod mnogih preduzeća. Druga loša opcija je prezentacija uopštenih informacija koja može da izobliči realističnu sliku.

ZAKLJUČAK

Nefinansijsko izveštavanje bitno doprinosi ublažavanju asimetrije informacija. Ono doprinosi boljoj društvenoj odgovornosti, zaštiti interesa investitora i stejkholdera, većoj transparentnosti i štiti interese nosilaca poslovanja. Ono u znatnoj meri eliminiše slabosti i manjkavosti finansijskog izveštavanja. Sačinjavanjem smernica i preporuka početkom druge decenije XXI veka Evropska komisija je započela standardizaciju nefinansijskog izveštavanja. Prvo je doneta računovodstvena direktiva 2013. godine, a naredne je sačinjena direktiva o nefinansijskom izveštavanju. Ove smernice o nefinansijskom izveštavanju Republika Srbija je uključila u Zakon o računovodstvu 2019. godine.

Uočljivo je da mnoga preduzeća u celom svetu sve veću pažnju poklanjaju kako društvenoj održivosti, tako i društvenoj odgovornosti poslovanja. Održivi razvoj preduzeća treba da izbalansira razvoj sa odgovornom potrošnjom resursa, boljom zaštitom životne sredine i unapređenjem uslova u društvu.

Situacija vezano za nefinansijsko izveštavanje u Republici Srbiji se menja, što je i odgovor na promenu zakonskih propisa. Zemlje Evropske unije moraju da pružaju nefinansijske informacije po ustoličenim pravilima, dok u Republici Srbiji postoje preduzeća koja pripadaju i manjim grupacijama, a imaju odgovornost da izveštavaju o održivosti. Primer su i preduzeća koja sarađuju sa inostranim kompanijama koje nužno izveštavaju po zadatim standardima, te i ona imaju sačinjen izveštaj o nefinansijskim informacijama.

Održivost je postala ključno pitanje u poslovanju sadašnjice, te je inkorporirana u sve poslovne sfere. Poenta je u blagovremeno sačinjenom planu, kako bi se nedostajući resursi adekvatno čuvali ili raspodeljivali za upotrebu. Ovaj novonastali problem, iako se to predviđalo decenijama unazad predstavlja imperativ za buduće poslovanje na svetskom nivou. Odgovor jedino leži u formuli pomirenja održivosti i profita.

LITERATURA

1. Vićentijević, K., Petrović, Z., (2017). Nefinansijsko izveštavanje u kontekstu zaštite životne sredine, *UDC*, 504,34/35, 561-567.
2. Bebington, J., Larrinaga – Gonzales, C. & Moneva – Abadija, J. M. (2008). Legitimizing Reputation/The Reputation of Legitimacy Theory, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 21 (3), 371-374.
3. Beerbaum, D., Dirk, O., Green, Quadriga. – EU 2021 EU Taxonomy Non-financial Reporting Directive, EBA Pillar III ESG Risk and IFRS Foundation, October 2, 2021, available at: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3934765> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3934765>.
4. Black, G. & Al-Kilani, M. (2013). *Accounting and Finance for Business*, Pearson, Great Britain.
5. Cheah, E. T., Jamali, D., Johanson, J. E. & Sung, M. C. (2011). Drivers of Corporate Social Responsibility Attitudes: The Demography of Socially Responsible Investors, *British Journal of Management*, 22 (2), 305-323.
6. Crane, A. & Matten, D. (2007). *Business Ethics: Managing Corporate Citizenship and Sustainability in the Age of Globalization*, Oxford University Press.
7. Dmitrović, V., Benković, S. Spasenić, Ž. (2019). Digitalno okruženje kao izazov računovodstva, Zbornik radova XII skup privrednika i naučnika SPIN 19: Lin transformacija i digitalizacija privrede Srbije, FON, Beograd, 2019, str. 531.
8. EEA, (2016). Circular Economy in Europe, Developing the Knowledge Base Luxembourg European Environment Agency, 31-33.

9. Giddings, B., Hopwood, B., & O'Brien, G. (2002). Environment, Economy and Society: Fitting them Together into Sustainable Development, *Sustainable Development*, 10 (4), 187-196.
10. Global Sustainability Standards Board – GSSB (2022). Consolidated Set of the GRI standards, Retrieved from <https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/gri-standards-english-language>.
11. GRI, 2016, About GRI: What is GRI? Preuzeto sa sajta: <https://www.globalreporting.org/information/about-gri/what-is-GRI/Pages/default.aspx>).
12. Harris, J. M. (2009). *Ekonomija životne sredine prirodnih resursa*, drugo izdanje, 2006, redaktor izdanja na srpskom jeziku Besim Ćulaković, Beograd, 2009. godina, poglavlje VII
13. <https://www.unenvironment.org/resources/report/mobilizing-sustainable-finance-small-and-medium-sized-enterprises-reviewing>
14. IFRS 2023, International Sustainability Standards Board. <https://www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/>
15. IFRS Sustainability 2023, June, IFRS 1: General Requirements of Sustainability – Related Financial Information
16. IFRS Sustainability 2023, June, IFRS S2: Climate – Related Disclosures
17. Li, L., Zheng, X., & Wang, S. (2023). The Effect of Sustainability Information Disclosure on the Cost of Equity Capital: An Empirical Analysis Based on Gartner Top 50 Supply Chain Rankings. *J. Risk Financial Manag.* 16 (8), 358. <https://doi.org/10.3390/jrfm16080358>
18. Longoni, A. & Cabiliano, R. (2018). Sustainable Inovativeness and the Triple Bottom Line: The Role of Organizational Time Perspective, *Journal of Business Ethics*, 151(4), 1097 – 120. <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3239-y>.
19. Mahoney, L. S., Throne, L., La Gore, W. D. & Cecil, L. (2009). *Voluntary Corporate Social Reporting Signaling Theory Analysis*. New York: The American Accounting Association Annual Meeting.
20. Malinić, S. i Savić, B. (2011). Transformacija korporativnog izveštavanja – od finansijskog ka poslovnom izveštavanju, *Ekonomski horizonti*, 13 (1), 105-124.
21. Nacionalna strategija održivog razvoja Republike Srbije, (2008), Službeni glasnik RS, broj 57.

22. Normative, 2023, Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD), explained <https://normative.io/insight/CSRD-exlained/>.
23. Pogge, T. (2015). The Sustainable Development Goals: A Plan for Building a Better World?, *Journal of Global Ethics*, 11(1), 1-9.
24. Puschunder, I. M. (2017). Financing Climate Justice Through Climate Change Bonds, *Oxford Journal of Finance and Risk Perspectives*, 6 (3), 1-10.
25. Schaltegger, S., Bennett, M., & Burritt, R. (2006). Sustainability accounting and reporting development linkages and reflection. An Introduction in Schaltegger, S. Et all (Eds.) Sustainability Accounting and Reporting, Springer, Dordreeht, str. 1-33.
26. Sekerez, V. (2016). Regulatorni okvir i kvalitet izveštavanja o održivom razvoju, *Ekonomске ideje i praksa*, 20, 53-68.
27. Stolowy, H. & Paugam, L. (2023). Sustainability Reporting: Is Convergence Possible?, *Accounting in Europe*, 20 (2), 139-165.
28. Strategija upravljanja otpadom za vremenski period 2010 – 2019, (2010). Službeni Glasnik RS, br, 29/2010.
29. Tonelli, M., & Cristoni, N. (2019). Strategic Management and the Circular Economy, New York: Routledge, p. 17.
30. United Nations (2015). Sustainable Development Goals. Preuzeto sa sajta: <https://sustainabledevelopment.un.org/sdgs>.
31. United Nations (2015). Transforming our World the 2030 Agenda for Sustainable Development, New York.
32. Vićentijević, K. & Petrović, Z. (2017). Nefinansijsko izveštavanje u kontekstu zaštite životne sredine, *Ecologica*, 24. (87), 561-566.
33. Vićentijević, K. (2017). Nefinansijsko izveštavanje kao dodata vrednost privrednog društva, Zbornik radova: Uloga interne revizije i kontrolinga u nefinansijskom izveštavanju, Beograd, Univerzitet Singidunum, str. 62.
34. WEF (2020). Measuring Stakeholders Capitalis: Towards Common Metrics and Consistent Reporting of Sustainable Value Creation (White paper, prepared in Collaboration with Deloitte, EU, KPMG and PwC) Retrieved from https://www3.weforum.org/doc5/WEF_IBC_Measuring_Stakeholders_Capitalism_Report_2020.pdf.
35. World Commission on Environment and Development (1987). Our Common Future, Oxford and New York, Oxford University Press.
36. World Commission on Environment and Development (1987, p. 8.).

37. Žarkić Joksimović, N., Bogojević Arsić, V., Dmitrović, V. (2020). *Računovodstvo*, Fakultet organizacionih nauka, Beograd.
38. Žarkić Joksimović, N., Dmitrović, V., Obradović, T. (2009). Značaj profesionalne etike za kvalitet finansijskog izveštavanja, *Časopis Anali Ekonomskog fakulteta u Subotici*, 22, 207-213.

THE IMPORTANCE OF SUSTAINABILITY REPORTING IN THE FUNCTION OF IMPROVING CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

Veljko Dmitrović

Miroslav Čavlin

Nemanja Jakovljević

Abstract: A key challenge for companies today is to develop accounting systems that meet both national and global social responsibility requirements. Modern development increasingly calls for integrated reporting, combining traditional financial reports with non-financial reporting. With the adoption of the European Union directive on non-financial reporting, certain large enterprises and companies of public interest are now required to prepare and publish reports on the environmental and social impacts of their activities. The main goal of this research is to assess the current state and perspectives of non-financial reporting among domestic companies, aiming to enhance accounting solutions that improve corporate social responsibility and the company's public image. The research methodology employs descriptive, quantitative, and qualitative analyses, presenting practical solutions for non-financial reporting by selected large companies in the Republic of Serbia for 2021, 2022, and 2023. The findings highlight the necessity of revising traditional financial reporting to strengthen non-financial reporting and the potential benefits of implementing an integrated reporting framework in domestic companies. These results are particularly valuable for national accounting

policymakers seeking to enhance non-financial reporting practices and for domestic companies aiming to gain deeper insights and improve their social responsibility.

Keywords: *sustainability reporting, non-financial reporting, annual reports, environmental accounting, green finance.*